

*I.V. Gorodnyak,
канд. соціол. наук*

*I.V. Gorodnyak,
Candidate of Sociol. Sci.*

ІНФОРМАЦІЙНА НЕРІВНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНА ПОІНФОРМОВАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ м. ЛЬВОВА

Abstract. The author considers the peculiarities of the analysis of informational inequality in the modern society, outlines the main problems related to the access of various strata of the population to information, and analyzes the results of a sociological study of the socio-economic information possession level of the population by the example of the town of Lviv.

Постановка проблеми. Визначною рисою сучасної епохи є інформатизація всіх галузей людської діяльності. Суспільна значимість тієї або іншої людини все більше визначається наявністю інформаційних ресурсів, різного роду знань. Соціальне самопочуття населення сьогодні характеризується мірою задоволення потреби в інформації із соціально-економічних проблем. Саме тому проблема інформаційної нерівності стає дедалі більш актуальною.

У будь-якій сфері діяльності, включаючи економічну, політичну, соціальну, переваги на боці тих, хто має повноту доступу до інформації і володіє відповідними засобами її одержання, обробки, поширення і збереження.

В епоху формування інформаційного суспільства саме інформаційна нерівність стає одним з найважливіших чинників диференціації соціальних груп. Внаслідок нерівного доступу до інформаційних технологій одні люди отримують менші можливості для досягнення своїх особистих, професійних, соціальних, освітніх цілей, ніж інші.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що інформаційний капітал як важливий чинник диференціації суспільства розглядають у своїх теоріях К. Девіс, У. Мур, Т. Парсонс та ін. Основним критерієм диференціації суспільства вони визначають сукупний інформаційний капітал індивіда, що включає, перш за все, рівень освіти, рівень знань, життєвий досвід та професіоналізм особистості.

Інформаційна природа соціальної нерівності розглядається багатьма представниками соціальної теорії. Серед вітчизняних дослідників методологічні засади та механізми інформаційної нерівності розглядаються в роботах С. Макеєва, С. Оксамитної, О. Симончука, І. Прибиткової. Соціальна нерівність розглядається як неоднакове становище людей, їхня нерівноправність у суспільстві. Саме вона поділяє людей у суспільстві на класи, соціальні верстви та групи. Серед основних критеріїв

соціальної нерівності зазвичай визначають владу, багатство, престиж та освіту. Критерій освіти, у свою чергу, вивчається через рівень знань, професійну підготовку, поінформованість та компетентність індивіда.

Аналіз сучасного суспільства є досить складним та неоднозначним. Однією з новітніх концептуалізацій образу суспільства є теорія “інформаційного суспільства”. Найбільш відомі представники цього напрямку – Д. Белл, А. Турен, Ю. Габермас, Ф. Вебстер.

Метою даної статті є аналіз інформаційної нерівності та проблеми доступу до інформації різних верств населення в сучасному суспільстві.

У найзагальнішому вигляді інформацію розглядають як знання, яким володіє людство та використовує для орієнтації, активної дії та управління [1, с. 238]. З цього приводу В. Кушерець зазначає, що “...знання – це відображення того чи іншого боку об’єктивної дійсності в голові людини, репрезентоване у вигляді ідей (понять, уявлень про якийсь предмет чи явище). Але не всі знання і не за будь-яких умов стають інформацією. Інформацією можуть стати лише нові знання, яким властивий елемент новизни, корисності, причому ті з них, що можуть бути корисними в контексті досягнення мети” [2, с. 17].

Знання, яке не увійшло у вжиток, не можна вважати інформацією, бо ним не користуються інші члени суспільства. Предметом вивчення інформації з точки зору соціологів стає інформаційна діяльність соціальних агентів. Загалом під інформацією в соціології розуміють будь-яке повідомлення, що містить відомості (нове знання) відносно того чи іншого об’єкта [3, с. 21].

Людські (понятійні) знання існують у трьох формах:

- “живі” знання, тобто знання, невіддільні від їхніх носіїв – людей (досвід, навички, кваліфікація);
- матеріалізовані знання (втілені в новій техніці, матеріалах, організаційних формах);
- знання у вигляді інформації (семантичних посилок, відокремлених від їх “першоджерел”, переданих каналами зв’язку та збережених у пам’яті) [2, с. 28].

Обсяг інформації різноманітного характеру в сучасному суспільстві настільки великий, що воно стає інформаційною системою, виконуючи функцію її нагромадження та обробки. Інформаційне поле індивідуума стає окресленим межами повноважень на різних рівнях соціальної ієрархії. Сучасне суспільство формується в результаті поширення електронної пошти, комп’ютерних технологій, що створюють нові соціальні простори – “інформаційні супермагістралі”, взаємодію в яких людство ще буде засвоювати [4, с. 42].

Інформаційне суспільство – суспільство, в якому виробництво і споживання інформації є найважливішим видом діяльності. Інформація вважається найбільш значущим ресурсом, який формує відносини між людьми в процесі діяльності, значна частина ВВП виробляється в інформаційному просторі, у політичному плані надаються нові комунікаційні можливості для взаємодії та виразу політичних настроїв суспільства, зростає роль політичного маніпулювання, роль країн з інформаційним потенціалом.

Пріоритет інформації в порівнянні з іншими досягненнями, благами і цінностями, визначення інформаційних ресурсів стратегічними і їх розгляд поряд з матеріальними, фінансовими, енергетичними ресурсами характеризується тим, що повнота і надійність інформації все частіше асоціюються з владою. Відсутність інформації в сучасному суспільстві є вагомим недоліком у будь-якому виді діяльності і може мати серйозні негативні наслідки, включаючи непродуктивну витрату матеріальних засобів і інтелектуальних зусиль. При цьому виникають об'єктивні труднощі обґрунтованого вибору оптимальних шляхів вирішення наукових, економічних і соціальних завдань, що супроводжується браком надійної основи для об'єктивної оцінки отриманих результатів досліджень, розробок, впроваджень.

Усвідомлення фундаментальної ролі інформації в житті людства, перехід інформаційних ресурсів у категорію стратегічних ресурсів розвитку людства, можливість вирішення глобальних проблем людства на основі використання інформації і знань – усе це повинно знайти відображення в діяльності всіх ланок системи сучасної освіти, це нагальна потреба сьогодення і невідмінна перспектива світової цивілізації. Цілком очевидною в цьому зв'язку стає необхідність удосконалення існуючих та створення нових педагогічних технологій, спрямованих на формування інформаційного світогляду особистості, що здійснює свою діяльність у сучасному, якісно новому інформаційному середовищі, усвідомлює сутність інформаційних перетворень, що відбуваються, здатної ефективно використовувати накопичені інформаційні ресурси.

Саме нерівномірність доступу до інформації між країнами з різним рівнем економічного розвитку та серед різних соціальних груп всередині країни породжує інформаційну нерівність. У широкому розумінні слова поняття “інформаційна нерівність” позначає розходження (нерівність) у доступі до інформації, до накопичених у суспільстві знань.

Інформаційна нерівність є наслідком ряду інших нерівностей. Зазвичай люди, що мають невисокий дохід, низький освітній рівень, особи старшого віку та ті, що проживають у сільській місцевості, мають набагато менше шансів одержати доступ до сучасних джерел інформації. Але, з іншого боку, з урахуванням сучасних реалій, інформаційна нерівність може стати причиною поглиблення традиційних нерівностей. Таким чином, ми маємо ніби замкнуте коло – інформаційна нерівність є наслідком інших нерівностей і, в той же час, поглиблює інші, історично більш ранні, нерівності.

Таким чином, в широкому розумінні інформаційна нерівність – нерівність у доступі до соціальних, економічних, освітніх, культурних та інших можливостей унаслідок нерівного доступу до інформаційних технологій. Такий підхід дозволяє системно й обґрунтовано підійти до розгляду проблеми інформаційної нерівності з врахуванням усіх соціальних і економічних аспектів використання інформаційних технологій. Одним з напрямів подолання інформаційної нерівності є впровадження системи інформаційної просвіти населення.

У програмі ЮНЕСКО “Інформація для всіх” названі такі методи подолання інформаційної нерівності і інформаційної безграмотності в суспільстві:

– сприяння забезпеченню й розширенню доступу до інформації, яка є суспільним надбанням, за допомогою її упорядкування, перекладу в цифрову форму й збереження;

- надання підтримки навчанню, безперервній освіті й навчанню протягом усього життя у сфері комунікації, інформації та інформатики;
- забезпечення доступності традиційних знань через розвиток базової й комп'ютерної грамотності;
- сприяння міжнародному розгляду й обговоренню етичних, правових і соціальних проблем, породжуваних інформаційним суспільством;
- сприяння використанню міжнародних стандартів і поширенню передового досвіду у сфері комунікації, інформації й інформатики;
- сприяння поширенню інформації й знань на місцевому, національному, регіональному й міжнародному рівнях [5, с.1–9].

Відкритий доступ до інформації та знань має ключове значення для розбудови суспільства, для всебічного та гармонійного розвитку кожного індивіда, спільнот, націй і всього людства. Систематичне збереження накопичених знань, безперешкодний доступ до результатів науково-дослідницької діяльності та активна наукова комунікація є необхідними чинниками наукового прогресу і розвитку людства; використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій відкриває нові творчі можливості, усуває бар'єри на шляху повноцінної наукової взаємодії і творення знань як загальнолюдського надбання.

Згідно з результатами конкретно-соціологічного опитування (опитано 600 осіб за багатоступеневою територіальною цілеспрямованою квотною вибіркою з використанням методу стандартизованого інтерв'ю; опитування проведено в м. Львові у лютому–квітні 2007 р.), до основних джерел здобуття знань респонденти віднесли: засоби масової інформації (44,4%), освіту (навчання, тренінг-програми, 34,6%) та професійну діяльність (30,6%). Окрім того, джерелами знань названо розмови з родичами, друзями, колегами, участь у підприємницькій діяльності, спеціалізована література та Інтернет (див. табл. 1.). Порівняно невелика частина опитаних (11,2%) вказала на відповідні курси, лекторії, а також на можливість поглиблювати свої знання шляхом стажування за кордоном (9,2%).

Таблиця 1

Основні джерела здобуття населенням знань (у%)

Джерела	Міра вираженості
Засоби масової інформації	44,4
Освіта, навчання, тренінг-програми	34,6
Професійна діяльність	30,6
Розмови з родичами, друзями, колегами	26,3
Участь у підприємницькій діяльності	22,6
Спеціалізована література	22,1
Інтернет	17,4
Відвідування курсів, лекторіїв	11,2
Стажування за кордоном	9,2

Вивчаючи проблему та зважаючи на соціально-економічні реформи і процеси, що відбуваються в суспільстві, важливо дослідити, якої саме інформації про розвиток економіки населення потребує найбільше. Отже, населення потребує рекомендацій щодо питань виживання в умовах сучасної економіки – це зазначила майже половина (43,8%) респондентів. Також населенню потрібні поради, як пристосуватися до сучасного ринку праці (32,3%), знання законодавчих основ економічної діяльності в нових умовах (32,2%), з питань організації працюючих щодо захисту своїх прав та інтересів (25,3%) та про основні принципи і шляхи розвитку ринкової економіки (21,7%). Деяко менш потрібною є інформація щодо шляхів працевлаштування за кордоном, перекваліфікації та оволодіння новими професійними знаннями і навичками, конкретних форм і методів підприємницької діяльності.

Рекомендацій, як вижити в сучасних умовах, потребують опитані всіх вікових груп. Знання законодавчих основ економічної діяльності в нових умовах здебільшого потребує населення віком 20–49 років. Населення старше 60 років, окрім рекомендацій, як вижити в сучасних умовах, потребує також інформації щодо організації працюючих для захисту своїх прав та інтересів (відповідно 50,6% та 27,7%).

Покращення доступності інформаційно-комунікаційних технологій для здобуття інформації та знань, поліпшення комунікаційної грамотності широких верств населення, розвиток інформаційного наповнення є запорукою розвитку суспільства знань, що потребує партнерських відносин і узгодження дій державного, громадського та приватного секторів для збереження й примноження знань, полегшення їх доступності. Зазвичай світ сприймається не через призму власного досвіду, а через подану інформацію.

Очевидним соціальним наслідком економічної глобалізації, зростаючої інтеграції світової економіки є поглиблення розриву в соціально-економічному становищі масових прошарків населення індустріально розвинутих країн і країн, що розвиваються. Таке явище пояснюється не лише майновими ознаками, але й логікою розвитку соціальних систем, а природа такої нерівності і її поглиблення приховується в невикорінних відмінностях людей за рівнем їхніх здібностей і талантів, а отже і за потенційною можливістю досягнення успіхів у сфері виробництва, ґрунтованого на засвоєнні і використанні нових знань [6, с. 22].

Інформаційна нерівність в епоху формування інформаційного суспільства стає одним з найважливіших факторів диференціації соціальних груп, у тому числі, як наслідок, за майновою ознакою. У 1997 р. Програма розвитку ООН ввела новий вимір бідності – інформаційний, що характеризує можливість доступу до інформаційної магістралі широких верств населення. В інформаційному суспільстві основним конфліктом у системі виробничих відносин стає конфлікт між знанням і некомпетентністю.

На сьогоднішній день у розвинених країнах склався фундамент нового, постіндустріального, господарсько-економічного укладу, ядром якого стала економіка й індустрія виробництва, заснована на поширенні й використанні знань. Знання й способи їх виробництва стають основним джерелом багатства сьогодні. У розвинених країнах проблема інформаційної нерівності обумовлена не стільки рівнем доходів, скільки, у першу чергу, рівнем освіти й сферою інтересів особистості.

У процесі дослідження ми визначили рівень соціально-економічних знань населення (див. рис. 1). Соціально-економічне знання містить інформацію про соціально-економічне середовище, що являє собою зосередження незліченної кількості реальностей, утворене повсякденними уявленнями про соціально-економічні процеси, соціально-економічні відносини, соціально-економічні дії та поведінку індивідів. Індекс рівня знань розраховано за шкалою: “1” – достатній; “0,7” – достатній, потребує вдосконалення; “0,4” – недостатній; “0,2” – тільки вчуся [7, с. 28].

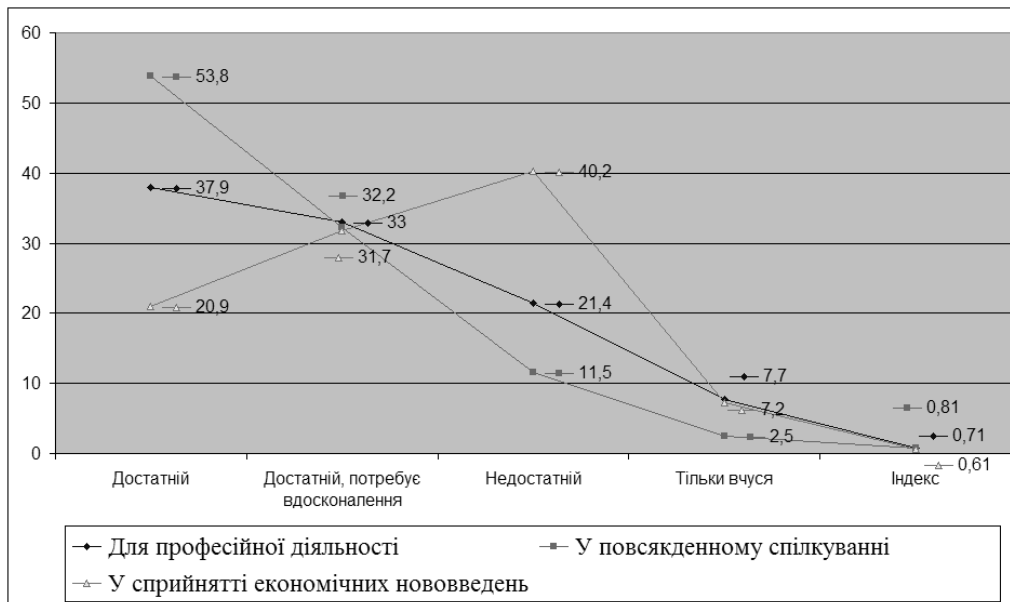

Рис. 1. Показники індексу рівня соціально-економічних знань населення, %

Найвищим є індекс (0,81) рівня соціально-економічних знань населення для повсякденного спілкування. Він засвідчує, що соціально-економічні знання, якими володіє населення, для повсякденного спілкування є достатніми. Індекс рівня соціально-економічних знань населення у професійній діяльності (0,71) є дещо нижчим та свідчить про те, що вони є достатніми, але потребують вдосконалення.

Індекс соціально-економічних знань у сприйнятті економічних нововведень є найнижчим (0,61). Він засвідчує: рівень соціально-економічних знань населення є недостатнім та потребує поглиблення. Отже, населення сьогодні найбільше прагне знань у сприйнятті та розумінні економічних нововведень.

Ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями слід визнати недостатнім і таким, що не відповідає її потенціалу та можливостям, оскільки:

- відсутня координація зусиль державного і приватного секторів з метою ефективного використання наявних ресурсів, спрямованих на інформатизацію.

- створення інфраструктури для надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет відбувається повільно;
- наявне відставання у впровадженні технологій електронного бізнесу, електронних бірж та аукціонів, електронних депозитаріїв;
- розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери недостатній;
- рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій – повільним;
- рівень інформаційної представленості України в інтернет-просторі низький, а присутність україномовних інформаційних ресурсів – недостатня;
- рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів є таким, що не забезпечує потреб суспільного життя;
- спостерігається нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення “інформаційної нерівності” між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення [8, с. 102].

Узагальнюючи результати досліджень інформаційної нерівності, можна визначити, що інформаційні технології стали істотним компонентом соціальної реальності й можуть розглядатися як чинник, що впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства. Однією з важливих проблем сучасного суспільства стає інформаційна нерівність у можливостях і способі життя різних верств населення. Технологічні зміни призводять до того, що деякі групи населення, які й так були позбавлені сучасних можливостей цивілізації, відділяються від елітної частини населення ще більше, а їх частка у більшості країн світу постійно зростає.

Важливим завданням сьогодні постає забезпечення потенційного рівного доступу до соціальних, економічних, культурних, освітніх, технологічних можливостей різних категорій населення.

-
1. *Афанасьев В.Г.* Системность и общество. – М.: Наука, 1980. – 350 с.
 2. *Кушерець В. І.* Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій – К.: Знання України, 2002. – 248 с.
 3. *Іванов В.* Типології інформаційного мислення // Стил і текст. – 2001. -№ 2. – с. 21–26.
 4. *Щербина В.Н.* Образи “інформаційного суспільства” у перспективі соціологічного аналізу // Методологія, теорія та практика сучасного суспільства: Зб. наук. пр. – Харків 2004. – С. 41–44.
 5. Програма ЮНЕСКО “Інформація для всіх”. – К., 2000. – 15 с.
 6. *Сіленко А.* Цифрова нерівність як глобальна соціально-політична проблема // Політичний менеджмент. – 2006. – № 3 (18). – С. 21–23.
 7. Стратегії змін для досягнення гендерної рівності у місцевому самоврядуванні в Україні / Л. Амджадін, Т. Войтенко, О. Гончарук та ін. – К.: Стилос. – 2003. – 84 с.
 8. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” від 09.01.2007 // ВВР. – 2007. – №12 – С. 102.